

Roodkopklauwier: een fraaie soort uit het zuiden

Ruim een halve eeuw geleden broedde het laatste paartje Roodkopklauwieren in ons land. Hoe vergaat het de soort sindsdien? Het samenvoegen van alle beschikbare gegevens vanaf 1957 geeft inzicht in het voorkomen van deze fraaie klauwier.

Determinatie

Adulte Roodkopklauwieren zijn met hun 'zwart-witte' uiterlijk en roodbruine kruin en nek eenvoudig te herkennen. Adulte mannetjes verschillen van adulte vrouwtjes door een zwarte mantel (donkergrijs bij vrouwtjes), een donkerder roodbruine kruin en nek, een kleinere lichte teugelvlek en het meestal ontbreken van lichte delen rond het oog. Eerstejaars vogels hebben een grijsbruine bovenzijde met opvallend contrasterende schouderveren (bij Grauwe Klauwier meer roodbruin met weinig contrast). De ondersoort Balearische Roodkopklauwier van o.a. de Balearen, Corsica en Sardinië heeft als adult (vrijwel) geen lichte vlek op handpenbasis en een kleinere witte schoudervlek.

Broedgebied steeds zuidelijker

In de broedtijd is de Roodkopklauwier een soort van open, vaak in cultuur gebrachte landschappen met struiken en bomen of boomgaarden. Net als andere klauwieren jagen Roodkopklauwieren vanaf een uitkijkpunt en leggen ze voorraden aan van vastgeprikte prooidieren: grote insecten, kleine zangvogels, amfibieën en reptielen.

Tot een halve eeuw geleden broedde de soort in ons land. Het laatste zekere broedgeval vond plaats in 1956 in Eijsden Lb. De meeste broedgevallen in de 20^e eeuw vonden plaats in Midden- en Zuid-Limburg maar pogingen zijn bekend noordelijk tot Gaasterland Fr (1929) en Texel (1952). In Limburg broedde de soort in ten minste 19 jaren in 1900-1956 met zekerheid (nestvondst, uitgevlogen jongen). Al in 1926 werd vermeld dat de soort in Limburg in aantal zeer achteruitging en op sommige plaatsen als broedvogel verdwenen was.

De Roodkopklauwier behoort eveneens tot de voormalige broedvogels in Noordrijn-Westfalen (laatste broedgeval 1961) en de aan ons land grenzende Belgische provincies (laatste in Limburg 1966). In de Gaumestreek in het uiterste zuidoostpunt van Wallonië, waar in 1996-97 nog ten minste 18 broedgevallen bekend werden, is de soort ook (vrijwel) uitgestorven met in 2007 nog slechts één broedgeval. In 2005 vond hier een opmerkelijk (succesvol) broedgeval plaats van een Grauwe Klauwier gepaard met een hybride Grauwe Klauwier x Roodkopklauwier.

Het huidige verspreidingsgebied reikt van Midden- en Zuid-Europa en Noordwest-Afrika oostelijk tot in de Kaukasus en Iran. De dichtstbijzijnde, regelmatig bezette broedgebieden liggen in de zuidhelft van Frankrijk (rond 10.000 paren). De Europese populatie bedraagt minstens 480.000 paren, met sinds 1996 een licht afnemende tendens.

Roodkopklauwieren trekken vanaf augustus tot in oktober naar de Afrikaanse wintergebieden in en zuidelijk van de Sahel. Vanaf half april beginnen de vogels zich weer in de broedgebieden te vestigen.

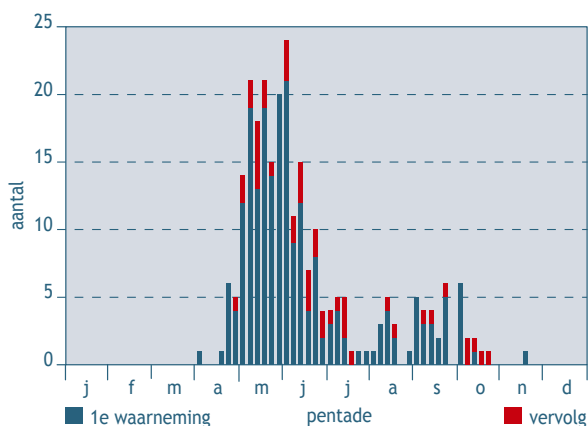
Drie databases gecombineerd:

208 gevallen

Waarnemingen vanaf 1957 zijn beoordeeld door de Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna (CDNA). In 2003 was de soort 'niet zeldzaam genoeg' meer om nog te worden beoordeeld en sindsdien worden waarnemingen gevolgd in het kader van het Bijzondere Soorten Project (BSP) van Sovon. Aanvaarde gevallen van de CDNA zijn aangevuld met waarnemingen uit de databases van het BSP en Waarneming.nl (tot en met 30 juni 2013). Na bewerking van deze gecombineerde database, waarbij dubbele waarnemingen en vervolgwaaarnemingen zo goed mogelijk eruit gefilterd zijn, bleven 208 'gevallen' over uit 1957-2013. Vijf waarnemingen van solitaire Balearische Roodkopklauwieren die in mei-juni steeds één dag pleisterden (1957, 1983, 1993, 1999 en 2000; CDNA / www.dutchavifauna.nl) zijn eveneens in de database opgenomen.

Seizoenspatroon, verblijfsduur en leeftijd

Ruim driekwart van de Roodkopklauwieren in Nederland wordt gezien tijdens de voorjaarstrek, vooral in mei (46% van alle waarnemingen sinds 1957) en juni (26%) (figuur 1). Vermoedelijk gaat het daarbij om Franse of Spaanse vogels die op weg naar de broedgebieden 'doorschieten' naar noordelijk Europa. Tijdens de najaarstrek (hier vanaf 1 juli) worden de meeste exemplaren gemeld in augustus (5%) en september (8%). Een opvallend vroege vogel werd gezien op 1 april 1967 in Lienden Gl; de tweede ooit was een vrouwtje op 18 april 1988, Berkheide ZH. De enige vogel in november, een adult, pleisterde op 19 november 1975 nabij Zaandam NH en deze

Figuur 1. Roodkopklauwier. Seizoenspatroon in 1957-2013, waarbij onderscheid is gemaakt tussen de pentade (vijfdaagse periode) waarin de vogel werd ontdekt (eerste waarneming) en de overige periode waarin dezelfde vogel aanwezig was (vervolgwaarneming).

Figuur 2. Roodkopklauwier. Verspreiding in 1957-2013, waarbij onderscheid is gemaakt tussen waarnemingen in het voorjaar (tot en met 30 juni) en het najaar (vanaf 1 juli).

november 1975 nabij Zaandam NH en deze was daarmee bijna een maand later dan de laatste ooit in oktober (juveniel van 3-24 oktober 2010 op Texel).

In het voorjaar werd 72% van de 161 Roodkopklauwieren maar één dag aangehouden. Tien exemplaren pleisterden minimaal 10 dagen, met als 'recordhouders' een vrouwtje in Berkheide van 25 juni tot en met 15 juli 2002 (21 dagen) en een tweede kalenderjaar man in Nationaal Park Zuid-Kennemerland NH van 14 tot en met 29 juni 1997 (16 dagen). Een eerder vermelde jonge vogel die 22 dagen op Texel verbleef in oktober 2000 is de enige die minimaal 10 dagen in het najaar aanwezig was (de tweede was een vogel in juli 2013 in Friesland vanaf 12 juli; niet in figuur 1-3 opgenomen). Bij 30 van de 47 najaarsgevallen (64%) werd de vogel slechts één dag aangetroffen. Gemiddeld pleisteren vogels in het voorjaar 2,3 dagen in ons land en in het najaar 2,6.

Van 85 voorjaarsvogels is de leeftijd bekend: 62 adulten (73%) en 23 tweede kalenderjaarvogels (27%). Van de najaarsvogels werd bij 32 exemplaren de leeftijd opgegeven: 13 adulte vogels (41%), 2 vogels in tweede kalenderjaar (6%) en 17 juveniele of eerste kalenderjaar vogels (53%).

Een solitaire vogel en meestal langs de kust

Roodkopklauwieren worden in ons land aangetroffen in typisch klauwierenbiotoop;

open gebieden met verspreide struiken, inclusief boerenland (figuur 2). Sinds het uitsterven van de soort als broedvogel is het vrijwel niemand gelukt meerdere Roodkopklauwieren samen te zien in ons land.

In het voorjaar is 52% van de vogels gezien langs de Noordzeekust van de Waddeneilanden tot Zeeland. In het najaar ligt het aandeel hier nog iets hoger (60%). Limburg is bij de najaarswaarnemingen (21% van het landelijk totaal) beter bedeed dan het voorjaar (7%).

Steeds meer en steeds vroeger?

Vanaf 1986 is de Roodkopklauwier ieder jaar in ons land gemeld (figuur 3) en vanaf 2003 wordt de soort vanwege de toename van het aantal waarnemingen niet langer beoordeeld door de CDNA. Die toename heeft ook na 2003 doorgezet, alle jaren met 8 of meer exemplaren zijn deze eeuw vastgesteld. In 2013 werden in het voorjaar 7 vogels ontdekt en de achtste pleisterde in juli in Friesland. De toename zal mede veroorzaakt worden door meer aandacht voor zeldzame vogels (incl. sneller doorgeven van een waarneming), het beter documenteren ervan en een betere inzameling van gegevens.

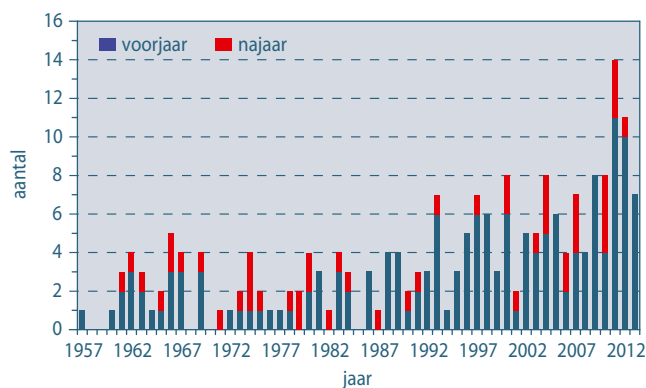
De laatste jaren lijkt de soort bovendien eerder in ons land te arriveren in het voorjaar (figuur 4). In

deze figuur is steeds gekozen voor tijdvakken met 32 of 33 gevallen (zie figuurbijschrift). In het laatste tijdvak (2010-12), en in mindere mate het voorlaatste tijdvak (2003-09), ligt de datum waarop 10% en 25% van de vogels aanwezig was ('aankomst') vroeger dan voor die tijd. De mediane datum laat geen duidelijke vervroeging zien.

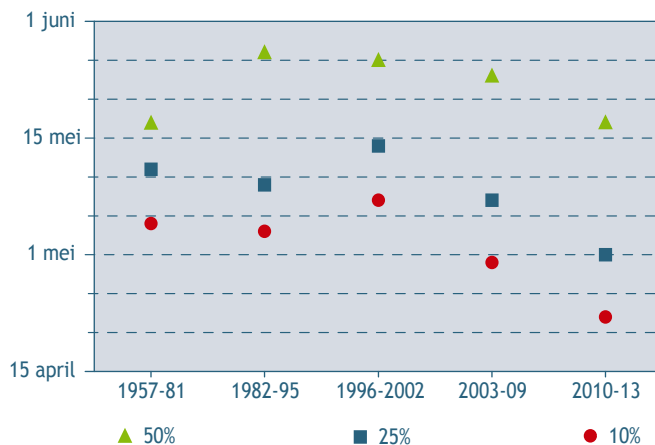
De (waarschijnlijke) vervroeging van de aankomst van Roodkopklauwieren in ons land is opmerkelijk bij een soort waarvan de broedgebieden zich nog steeds in zuidelijke richting terugtrekken.

> sovon.nl/bsp

● Arjan Boele & Erik van Winden

Figuur 3. Roodkopklauwier. Aantal vogels in 1957-2013, waarbij onderscheid is gemaakt tussen waarnemingen in het voorjaar en het najaar. Van 2013 is alleen het voorjaar opgenomen.

Figuur 4. Aankomst Roodkopklauwier in Nederland. Weergegeven is het moment waarop 10%, 25% en 50% (mediane datum) van de vogels in het voorjaar aanwezig was (1 april tot en met 30 juni). In ieder tijdvak zijn 33 (2003-09) of 32 (overige) Roodkopklauwieren gemeld.

Roodkopklauwier, 16 augustus 2013, Broeksterwâld-Bilebroek. Foto: Marcel van Kammen